

بازنشستگی پیش از موعد و ناترازی صندوق‌ها

علی حیدری، مشاور ارشد مدیرعامل سازمان تأمین اجتماعی هشدار می‌دهد عدم اجرای کامل قانون، سلامت نیروی کار و ثبات مالی صندوق‌ها را تهدید می‌کند

قانون مشاغل سخت و زیان آور، تصویب شده در سال ۱۳۸۰، با هدف حمایت از سلامت نیروی کار، کاهش پیامدهای جسمی و روانی فعالیت در محیط‌های پرخطر و جبران آسیب‌های ناشی از مشاغل زیان‌آور تدوین شد. این قانون قرار بود تضمینی باشد بر اینکه هیچ کارگری مجبور به تحمل شرایط طاقت‌فرسا نشود و محیط‌های شغلی به تدریج به سوی استانداردسازی و ایمنی پیش روند. با این حال، بیش از دو دهه پس از تصویب، قانون به جای تحقق وعده‌های اولیه، بستری برای گسترش بازنشستگی پیش از موعد شده است؛ ابزاری که نه سلامت کارگران را تضمین می‌کند و نه بهره‌وری را حفظ می‌کند، بلکه فشار سنگینی بر منابع صندوق‌های بازنشستگی وارد می‌آورد و تعادل مالی آنها را به خطر می‌اندازد. آمارها نشان می‌دهد از سال ۱۳۹۹، نرخ بازنشستگی پیش از موعد از بازنشستگی عادی پیشی گرفته و سهم بازنشستگان سخت و زیان‌آور به ۲۲ درصد رسیده است. علی حیدری، مشاور ارشد مدیرعامل سازمان تأمین اجتماعی در گفت‌وگو با آتیه‌نو هشدار می‌دهد که ادامه روند کنونی نه تنها سلامت و امنیت نیروی کار، بلکه ثبات مالی و پایداری بلندمدت صندوق‌ها را با خطر جدی مواجه می‌کند و اجرای ناقص قانون عامل تشدید ناترازی صندوق‌هاست.

عدم اجرای قانون مشاغل زیان‌آور

فعالیت در محیط‌های کاری که مملو از عوامل فیزیکی، شیمیایی، مکانیکی و بیولوژیکی غیر استاندارد است، می‌تواند سلامت جسم و روان کارگران را تهدید کند و پیامدهای طولانی‌مدت شغلی به همراه داشته باشد. در پاسخ به این چالش، قانونی تدوین شد که مشاغل زیان‌آور را دسته‌بندی کرده و کارگاه‌ها را موظف می‌ساخت برای کاهش مخاطرات و استانداردسازی محیط کار اقدام کنند. بر اساس این قانون، مشاغل سخت و زیان‌آور در دو گروه «الف» و «ب» جای می‌گیرند و اقدامات ایمنی و پیشگیرانه برای حفاظت از کارگران الزامی است.

با این حال، اجرای این چارچوب قانونی در سال‌های گذشته به شدت ناکافی بوده است. الزام کارگاه‌ها برای رفع شرایط زیان‌آور به فراموشی سپرده شده و کارفرمایان و مجریان قانون از مسئولیت‌های خود شانه خالی کرده‌اند. علی حیدری، مشاور عالی مدیرعامل

سازمان تأمین اجتماعی، می‌گوید: «قانون به وضوح تصریح کرده کارگاه‌ها باید محیط کاری سالم و ایمن فراهم کنند و اقدامات پیشگیرانه لازم برای جلوگیری از مواجهه کارگران با آلاینده‌ها اجرا شود؛ اما این الزامات عملی نشده است.» او تأکید می‌کند که وزارتخانه‌های «صنعت، معدن و تجارت»، «بهداشت، درمان و آموزش پزشکی» و «تعاون، کار و رفاه اجتماعی» مسئول نظارت بر اجرای قانون هستند و در صورت رعایت نشدن مقررات، فعالیت کارگاه‌های زیان‌آور نباید مجاز باشد. حتی قوانین فعلی که ضمانت اجرایی برای مشاغل سخت و زیان‌آور دارند، به طور کامل اعمال نمی‌شوند. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، بخش بازنشستگی سخت و زیان‌آور قانون تأمین اجتماعی را اجرا نکرده و مقررات قانون کار در این حوزه نیز به دلیل ضعف نظارت یا تضاد قانونی رعایت نمی‌شود. نمونه بارز این مسأله، ممنوعیت فعالیت‌زنان در مشاغل سخت و زیان‌آور است که عملاً اجرایی نشده است.

در سطح بین‌المللی، بسیاری کشورها به جای بازنشستگی پیش از موعد، سلامت کارگران را با کاهش ساعات کاری، حذف اضافه کاری و محدودسازی شیفت‌ها حفظ می‌کنند. این رویکردها نه تنها از آسیب جسمی و روانی پیشگیری می‌کنند، بلکه نیروی کار متخصص را در چرخه تولید نگه می‌دارند. حیدری در این زمینه می‌گوید: «در ایران، کارگران مشاغل سخت و زیان‌آور همچنان اضافه کاری و شیفت دارند و حتی در ایام تعطیل در محل کار حضور می‌یابند؛ این شرایط سلامت آنان را تهدید کرده و طول عمر شغلی و کیفیت زندگی را کاهش می‌دهد.»

حمایت جهانی از نیروی کار آسیب‌پذیر

در بسیاری از کشورهای جهان، مواجهه با مشاغل سخت و زیان‌آور با رویکردی پیشگیرانه و محافظت‌گراانه انجام می‌شود و توجه اصلی به سلامت جسم و روان نیروی کار معطوف است. این کشورها از همان مراحل شکل‌گیری فعالیت‌های اقتصادی، ورود کارگاه‌ها و مشاغل بالقوه زیان‌آور به چرخه تولید را محدود و کنترل می‌کنند. به عبارت دیگر، اجازه ایجاد محیط‌های کاری که سلامت کارگران را تهدید کند یا موجب کوتاه شدن عمر شغلی آنان شود، داده نمی‌شود و استانداردهای زیست‌محیطی و ایمنی به دقت رعایت می‌شوند. این چارچوب نه تنها سلامت فردی، بلکه کیفیت محیط

تأثیرات منفی بر منابع صندوق‌های بازنشستگی

کاهش بهره‌وری، تجربه و تخصص نیروی کار را از چرخه تولید حذف می‌کند و فشار مالی بلندمدت بر صندوق‌ها را تشدید می‌کند. برای مدیریت این بحران، اصلاح قوانین و بازنگری در رویکردها ضروری است. ساماندهی مشاغل سخت و زیان‌آور، مدیریت معافیت‌های بیمه‌ای و بازنگری در سیاست‌های بازنشستگی پیش از موعد از جمله اقدامات کلیدی به شمار می‌روند. تمرکز بر این اصلاحات، علاوه بر حفظ تعادل مالی صندوق‌ها، از بهره‌وری نیروی کار محافظت کرده و آینده تأمین اجتماعی را در بلندمدت تضمین می‌کند.

جسم و روان آن‌ها صیانت می‌شود.» نمونه عملی این سیاست در معادن کشورها به وضوح قابل مشاهده است و نشان‌دهنده تعهد به کاهش آسیب و افزایش بهره‌وری است.

فشار بازنشستگی زودهنگام

در جهان بازنشستگی و بیمه‌های اجتماعی، ناترازی صندوق‌های یکی از پیچیده‌ترین و پرچالش‌ترین مسائل حوزه کار و رفاه به شمار می‌رود. ناترازی به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن تعهدات و بدهی‌های یک نهاد، از دارایی‌ها و منابع درآمدی آن پیشی می‌گیرد و در صندوق‌های بازنشستگی، به معنای عدم تعادل میان درآمدهای حاصل از حق بیمه و هزینه‌های مستمری است. کاهش درآمدها، افزایش هزینه‌ها و هدررفت منابع، همگی در شرایط ناترازی شدت می‌یابند؛ به ویژه زمانی که بازنشستگی زودهنگام، دوره دریافت حق بیمه را کوتاه و سال‌های پرداخت مستمری را طولانی می‌کند.

علی حیدری با اشاره به پیامدهای این وضعیت می‌گوید، فردی که باید پنج تا ده سال دیگر حق بیمه پرداخت کند، در اثر بازنشستگی پیش از موعد، این دوره بیمه‌پردازی را زودتر قطع و حدود ده سال پیش از موعد مستمری‌بگیر می‌شود. با افزایش قابل توجه سن امید به زندگی در دهه‌های اخیر، فاصله میان سن بازنشستگی و سن امید به زندگی، دوره پرداخت مستمری را طولانی‌تر کرده و فشار مضاعفی بر منابع صندوق‌ها وارد می‌آورد.

خروج زودهنگام نیروهای متخصص و باتجربه از چرخه کسب و کار، ضمن کاهش بهره‌وری، به اقتصاد ملی به عنوان پشتوانه اصلی صندوق‌ها آسیب می‌زند. به جای سرمایه‌گذاری برای ایمن‌سازی محیط کار و حفظ سلامت شاغلان، منابع صندوق‌ها صرف پرداخت بازنشستگی پیش از موعد می‌شود. این روند، بی‌عدالتی، بیکاری و افزایش نارضایتی را میان کارگران بخش خصوصی و دولتی تشدید می‌کند و ناامنی شغلی را گسترش می‌دهد؛ زیرا بازنشستگان جوان فرصت‌های شغلی را از دسترس جوانان خارج می‌کنند. در حالی که نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ سال حدود ۱۹ درصد است.

حیدری تأکید می‌کند که بازنشستگی پیش از موعد یکی از عوامل اصلی ناترازی صندوق‌های تأمین اجتماعی است و این موضوع با سیاست‌های تشویقی بازنشستگی زودرس تشدید می‌شود؛ در حالی که بازنشستگی دیررس و افرادی که بیش از موعد قانونی کار می‌کنند، از جایزه و مزایای معنادار برخوردار نمی‌شوند. به گفته او، این عدم تعادل موجب می‌شود منابع و مصارف تأمین اجتماعی به شدت دچار اختلال شده و ورودی‌ها و خروجی‌ها با مشکل مواجه شود؛ بازنشستگان پیش از موعد، با سن پایین و مهارت بالا، نیروهای کار ارزان محسوب شدند و فرصت‌های شغلی مناسب جوانان را تصاحب می‌کنند. بررسی‌ها و تجربه‌های اجرایی حاکی است که استمرار این روند، نه تنها سلامت مالی صندوق‌ها را تهدید می‌کند، بلکه بهره‌وری، امنیت شغلی و تعادل بین نسل‌ها در بازار کار را نیز تحت فشار قرار می‌دهد و لزوم بازنگری در سیاست‌ها و قوانین بازنشستگی، به ویژه مشاغل سخت و زیان‌آور را بیش از پیش نمایان می‌سازد.

یک طرح امیدوارکننده

طرح «ساماندهی مشاغل سخت و زیان‌آور و اصلاح عناوین شغلی» در چارچوب بیست گانه‌های تحولی سازمان تأمین اجتماعی، با هدف آسیب‌شناسی و رفع چالش‌های موجود در این حوزه تعریف شده است. این پروژه بر ارتقای ایمنی محیط کار، صیانت از حقوق نیروی کار و حفاظت از منابع صندوق‌های بازنشستگی تمرکز دارد و با کاهش سوءاستفاده‌ها، تثبیت رویه‌های قانونی و ایجاد هماهنگی میان کمیته‌های استانی، فرایندهای بازنشستگی مشاغل سخت و زیان‌آور را تسهیل می‌کند. اجرای طرح از طریق سامانه جامع این مشاغل صورت می‌گیرد تا خدمات غیرحضورى توسعه یابد، بررسی درخواست‌ها تسریع شود و یکسان‌سازی رویه‌ها محقق گردد. شناسایی کارگاه‌های فاقد ماهیت سخت و زیان‌آور و ارسال اطلاعات آن‌ها به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، بخشی از اقدامات اولیه است. علی حیدری تأکید می‌کند که فقدان شناسنامه کاری دقیق موجب سوءاستفاده و بهره‌مندی غیرواقعی برخی افراد از مزایای قانونی شده است. این طرح، گامی اساسی در شفاف‌سازی و مدیریت عدالت‌محور مستمری‌ها و بازتعریف مشاغل سخت و زیان‌آور به شمار می‌رود.

تأمین

۵

A T I Y E N O

یادداشت
O P I N I O N

علیه شکرپیگی

جامعه‌شناس حوزه خانواده

سالمندی سریع ایران و تهدید صندوق‌ها

ایران در مسیر سالمندی جمعیت با سرعتی بی‌سابقه حرکت می‌کند. امروز حدود ۱۴ درصد جمعیت کشور را سالمندان تشکیل می‌دهند. پیش‌بینی‌ها نیز نشان می‌دهد این سهم تا سال ۱۴۳۰ به ۳۱ درصد خواهد رسید. چنین تغییری نه تنها ساختار جمعیتی کشور را متحول می‌کند، بلکه صندوق‌های بازنشستگی را با بحرانی پیچیده روبه‌رو کرده است. کاهش نسبت جوانان فعال و بیمه‌پرداز به معنای کاهش منابع مالی صندوق‌ها و افزایش فشار بر تعهدات آن‌هاست؛ در حالی که تعداد مستمری‌بگیران و هزینه‌های درمانی روز‌به‌روز در حال افزایش است. افزایش امید به زندگی موجب می‌شود سالمندان برای سال‌های طولانی‌تری مستمری دریافت کنند و نیازهای بهداشتی و درمانی آنان نیز بر مصارف صندوق‌ها می‌افزاید؛ وضعیتی که در غفلت از آن، ثبات مالی صندوق‌ها را به شدت تهدید خواهد کرد. با وجود این چالش، بحران سالمندی تنها محدود به فشار مالی نیست و می‌توان آن را به فرصتی برای تقویت جامعه و ارتقای کیفیت زندگی سالمندان تبدیل کرد. صندوق‌های بازنشستگی با برنامه‌ریزی هوشمند قادرند شرایطی فراهم کنند که سالمندان فعال و مستقل باقی بمانند و جامعه‌ای شاداب شکل گیرد. توجه به ابعاد جسمانی، روانی و اجتماعی زندگی سالمندان، همراه با مداخلات آموزشی مانند برنامه‌های خودمراقبتی، کیفیت زندگی آنان را افزایش می‌دهد و از بروز مشکلات جسمی و روانی پیشگیری می‌کند. همچنین حمایت حقوقی از سالمندان، ایجاد نهادهای حمایتی و تدوین قوانین مدون، کرامت انسانی آنان را تضمین کرده و مانع نابرابری و ستم به این گروه می‌شود. صندوق‌های بازنشستگی برای عبور موفق از این دوره حساس، برنامه‌های پیشگیری از بیماری‌ها می‌توانند بار مالی هزینه‌های درمانی در سالمندی را کاهش دهد. تنوع‌بخشی به پرتفوی سرمایه‌گذاری، ارائه خدمات بیمه‌ای و مالی برای سالمندانی که مایل به فعالیت اقتصادی هستند، استقلال مالی آنان را تقویت می‌کند و فشار بر منابع صندوق‌ها را کاهش می‌دهد. توسعه پوشش‌های مراقبت در منزل، کیفیت زندگی سالمندان را ارتقا می‌دهد و هزینه‌های بالای نگهداری در آسایشگاه‌ها را کاهش می‌دهد؛ موضوعی که اثر مستقیم بر کاهش مصارف صندوق‌ها دارد و باعث پایداری مالی آن‌ها می‌شود. بحران سالمندی اکنون در کشور رخ داده و مدیریت آن تنها با افزایش عددی سن بازنشستگی ممکن نیست. اصلاحات ساختاری و پارامتریک فوری، همراه با سرمایه‌گذاری هوشمند بر نشاط، سلامت و استقلال اقتصادی سالمندان می‌تواند رفاه اجتماعی را تقویت کند و بار مالی صندوق‌ها را کاهش دهد. دستیابی به جامعه‌ای با سالمندان فعال، مستقل و شاداب نه تنها وظیفه‌ای اخلاقی، بلکه سرمایه‌گذاری بلندمدت برای کاهش فشار مالی و تضمین ثبات صندوق‌هاست.

“

مشاور ارشد
مدیرعامل
سازمان تأمین
اجتماعی
تأکید دارد
کنترل محیط
کار زیان‌آور و
پیشگیری از
آسیب جسمی
و روانی،
سیاست برتر
در جهان است